

וירוס חסר גבולות? משחקי הריבונות בניהול נגיף הקורונה בישראל/פלסטין

נתליה גוטקובסקי*

תקציר. התפשטות מגפת הקורונה בישראל/פלסטין יוצרת פרקטיקות החורגות משגרת יחסי הכוח והריבונות המנוהלת באזור מאז הסכם אוסלו. בהסתמך על ניתוח פרסומים בתקשורת ובממשל, הערת מחקר זו בוחנת את הפעולה הפוליטית של הנגיף במרחב הישראלי-פלסטיני. תוך התכתבות עם ספרות העוסקת בקשרים בין כוח קולוניאלי ושחקנים לא-אנושיים משורטט כאן האופן שבו נגיף הקורונה מעצים את כוח המדינה בגבולות, אך בה בעת מאפשר לאתגרו ולהתנגד לו. התפשטות הקורונה במרחב המקומי מלווה במשחקי ריבונות הנעים בין פעולות למניעת התפשטות הנגיף ובין החשש מפני קריסה כלכלית וכיפופי יריים במשחק השליטה בין ישראל לרשות הפלסטינית. כך, המשבר הבריאותי והכלכלי חסר התקדים של הקורונה יוצר כפילות: הוא מאפשר לאתגר את הסדר הפוליטי הדומיננטי המפריד בין הגוף הישראלי לגוף הפלסטיני, אך גם מעצים את יחסי הכוח, לעיתים בכסות של שיתוף פעולה בין הצדדים. ולבסוף, בעידן שינוי האקלים, ערעור הכוח בגבולות בשל וירוסים וגופים לא-אנושיים צפוי להתעצם.

מילות מפתח: קורונה, ריבונות, ישראל/פלסטין, שחקן לא-אנושי

ב-4 במאי 2020 התפרסו שוטרי הרשות הפלסטינית בגדה המערבית בשטח C, הנתון לשליטה אזרחית וביטחונית ישראלית. הם הקימו מחסומי דרכים שנועדו לסייע במניעת התפשטותה של מגפת הקורונה בגדה. במחסומים אלו הם עצרו גם אזרחים ישראלים, ובאחד המקרים אף החרימו את נשקם (שיזף, 2020). לראשונה מאז הקמתה ניסתה הרשות הפלסטינית למנוע יציאת פועלים לעבודה בישראל וחזרתם לגדה, משום שלטענתה הפועלים נדבקו בקורונה במקומות עבודתם בישראל ונשאו עימם את הנגיף לשטחי הגדה המערבית (Najib & Halbfinger, 2020). בצעד יוצא דופן, אנשי הביטחון המסכל של הרשות החלו להחרים כלי רכב פלסטיניים שהסיעו פועלים לעבודה בישראל. במהלכו של חודש מאי, בעיצומו של הגל הראשון של מגפת הקורונה ובטרם הוכרו ההסכם הדיפלומטי בין ישראל לאיחוד האמירויות, סירבה הרשות הפלסטינית לקבל מאיחוד האמירויות משלוח סיוע רפואי להתמודדות עם המגפה משום שזה הגיע דרך נמל התעופה בן-גוריון (Palestinian Authority, 2020). שרת

* ד"ר נתליה גוטקובסקי, תוכנית עמית מרטין בובר, האוניברסיטה העברית בירושלים ומרכז ות'דה, אוניברסיטת הרווארד

הבריאות הפלסטינית ד"ר מאי אל-כילה הצהירה כי "הרשות הפלסטינית היא גוף ריבוני וכל משלוח טובין המיועד לרשות צריך להיות מתואם עימנו". כלל המקרים שהוזכרו כאן חורגים משגרת יחסי הכוח, הריבונות והשליטה המנוהלים בין ישראל לרשות הפלסטינית מאז הסכם אוסלו.

האם מקרה הוא שהתפשטות וירוס הקורונה יוצרת אירועים שכאלה? חוקרי סביבה וחברה טוענים כי גם כאשר יחסי הכוח בלתי שוויוניים בעליל, איומים ומפגעים בריאותיים וסביבתיים במרחב הגאופוליטי הצר והצפוף של ישראל/פלסטין מאפשרים לשרטט מחדש יחסים חברתיים ושודות פעולה שמאתגרים את הפוסי הפעולה הסוציולוגיים המוכרים (גוטקובסקי ואחרים, 2017). בעקבותיהם אבקש להבין כיצד נגיף הקורונה, המגלם סיכון בריאותי המאיים על כלל הגופים האנושיים במרחב, תורם להבנת מארג היחסים החברתי-פוליטי בישראל/פלסטין. אטען כי דינמיקת הריבונות המתלווה לניהול הנגיף מאפשרת לאתגר את הסדר הפוליטי ואת פרדיגמת ההפרדה הרווחת בין גופים ישראלים לפלסטיניים, אך גם להעצים את יחסי הכוח – לעיתים בכסות של שיתוף פעולה בין הצדדים. נגיף הקורונה ופעולתו משוקעים ביחסי כוח קולוניאליים ובפרקטיקות משא ומתן על גבולות בני זמננו, אך הנגיף הוא גם שחקן שיוצר כר להתנגדות לשליטה הקולוניאלית והגיונותיה. התפשטות נגיף הקורונה בישראל/פלסטין מלווה אפוא במשחק ריבונות שהכוחות בו נעים בין פעולות למניעת התפשטות הנגיף ובין חששן של הרשויות מקריסה כלכלית ומכיפוף ידיים במשחק השליטה שבין ישראל לרשות. לצד זאת, הנגיף מאפשר לעיתים גם שותפויות ובריתות חדשות המאתגרות את הרשויות מלמטה.

ניידותו של הווירוס בין גופים במרחב וההסדרים הפוליטיים הנוצרים מתוך כך מעניינים במיוחד לאור הגאוגרפיה הפוליטית של גדרות ומחסומים, השלטת בפוליטיקה בישראל. פרדיגמת ההפרדה בין ישראלים לפלסטינים יצרה תשתיות פיזיות אדירות ותשתית רעיונית מקובלת שגורסת כי לישראל ולפלסטינים יש משטרים נפרדים מהותית וכי הפלסטינים הם ריבון לעצמם. אך בזמן הקורונה, שלא כבשגרה, הגוף המסומן כמסוכן – זה שיש להיזהר ממנו – הוא גוף היהודי האמריקני (קליין, 2020) או הצליין היווני, שבאים לבית לחם או לירושלים ומדביקים את האוכלוסייה המקומית בנגיף (Minister of Health, 2020). לעומת זאת, גופו של הפועל הפלסטיני, שבימי שגרה מנוהל כחלק מאוכלוסייה מסוכנת, הפך חיוני לכלכלה הישראלית והוא מוזמן לשהות ולטייל במרחבי ישראל. כך הביא וירוס הקורונה לאתגור של היררכיית הגופים במרחב הקולוניאלי.

כדי לשרטט את הפעולה החברתית של הנגיף אמסגר את הערת המחקר בספרות המתייחסת לחברה כאל מארג יחסים המתקיים מעבר לגבולות האדם. אגד מסוים בספרות זו מראה כיצד חברות התיישבות קולוניאליות השיגו את כוחן באמצעות שחקנים לא-אנושיים, כגון חיידקים ומגפות שפגעו באוכלוסייה הילידית או חיות משק שחצו יבשות ופגעו באקולוגיה המקומית ובדרכי המחיה שזו סיפקה לאוכלוסייה (Crosby, 2015). ספרות אתנוגרפית גם תיארה את האופנים שבהם חיידקים, נגיפים וסיכונים ביולוגיים הגלומים הן בבעלי חיים הן בבני אדם משמשים כלי לגיבוש ריבונות של מדינות לאום בגבולות (Masco, 2014). אבקש לתרום לספרות זו ולהראות לא רק כיצד הגוף הלא-אנושי משוקע בהסדרי כוח קולוניאלי וריבונות, אלא גם כיצד הכוח הזה מאתגר. הממצאים המוצגים כאן מבוססים על סקירה של עשרות

מקורות תקשורת וממשל, בלא עבודת שדה פיזית, בשל המגבלות שבעריכתה של עבודת שדה פנים אל פנים בתקופת הקורונה.

הווירוס אינו מכיר בגבולות? שיתוף פעולה, בריאות הציבור ומשחקי ריבונות

ב־18 במרץ, בראשית ההתפרצות המקומית של נגיף הקורונה, נשיא המדינה ראובן ריבלין צייץ בטוויטר: "העולם כולו מתמודד עם משבר שאינו מבחין בין אדם [...] שוחחתי כעת עם יו"ר הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס, ואמרתי לו כי היכולת שלנו לעבוד יחד בעתות משבר היא עדות ליכולת שלנו לעבוד יחד גם בעתיד" (בית הנשיא, 2020). גם בכירים ישראלים ופלסטינים נוספים התבטאו לגבי חשיבות שיתוף הפעולה בין ישראל לפלסטין ותיאום המאמצים למניעת התפשטות הווירוס, למען בריאות הציבור (Rasgon, 2020). דברי הבכירים מעוררים עניין, שכן הצהרות ציבוריות בדבר שיתוף פעולה ישראלי-פלסטיני אינן מבטאות הלך מחשבה אהוד בקרב קהילותיהם.

במהלך גל הקורונה הראשון, ישראל והרשות הפלסטינית נקטו מדיניות תקיפה למניעת התפשטותו של הנגיף. רבים הביטו בהשתאות ברשות הפלסטינית כשזו ניהלה את משבר הקורונה ביד רמה, במקצועיות ובענייניות והחילה על אוכלוסייתה הנחיות מחמירות מאלו שחלו בישראל (State of Emergency, n.d.), ואף עשתה זאת מוקדם יותר. מייד עם מקרי ההרבקה הראשונים בעיר בית לחם כוננה הרשות מדיניות בידוד, החילה הנחיות סגר על כלל האוכלוסייה, יצאה במבצעי הסברה נרחבים וסגרה כל פעילות כלכלית שאינה חיונית. פעולות אלו לוו בתמיכה סוציאלית באוכלוסיות פגיעות, שהקדימה את פעולות פיקוד העורף שנקטה ישראל כדי לתמוך במוקדי ההרבקה של האוכלוסייה החרדית והערבית. הפעולות שנקטה הרשות הביאו לשיעור הרבקה נמוך במיוחד בגדה ובעזה בגלל הקורונה הראשון ורכשו את האמון של האוכלוסייה הפלסטינית בשלטון הרשות. הפעולות המחמירות של השלטונות הפלסטיניים נבעו מההכרה של הרשויות בכך שיכולת התמודדותן עם מגפה מוגבלת (עראף, 2020), שכן מערכות הבריאות הפלסטיניות חלשות וסובלות ממחסור בתקציבים, בכוח אדם ובמכשור רפואי מתאים (Moss & Majadle, 2020).

שיתוף הפעולה המדובר של הרשות הפלסטינית עם ישראל למען בריאות הציבור התקיים באמצעות המנהל האזרחי (תיאום פעולות הממשלה בשטחים, 2020) וגם באמצעות מנגנון תיאום מיוחד בנושא קורונה. כך היה הנגיף לשחקן פוליטי הכורך בין גופי אנוש המתיימרים להיפרד. צוותים ישראליים ופלסטיניים עברו הכשרה משותפת, ערכות מיגון וערכות לבדיקות קורונה הועברו לצוותים רפואיים פלסטיניים. תואמה גם מדיניות הנוגעת לפועלים הפלסטינים העובדים בישראל (שיזף, 2020b); עובדי החקלאות התבקשו שלא לשוב לגדה ולהישאר בישראל למשך תקופה של כחודש, עובדי הבניין – למשך כחודשיים. בזכות הנגיף, קבוצת אוכלוסייה שמנוהלת זה שנים רבות כמסוכנת קיבלה לפתע מקום של כבוד והייתה לאוכלוסיית עובדים חיונית למשק הישראלי. שליח האו"ם לענייני שלום במזרח התיכון ביטא בסוף החודש הראשון להתפרצות הנגיף שביעות רצון ממידת התיאום ושיתוף הפעולה בין הישראלים לפלסטינים בטיפול במגפה (The Question of Palestine, n.d.). הוא התייחס בחיוב לכך

ישראל מתירה לצוותים רפואיים לנוע בחופשיות אל הגדה המערבית וממנה וכן אל רצועת עזה.

האופנים שבהם החשש מתפוצת הווירוס במרחב הביא לשיתוף פעולה בין ריבונים לא שווים הכרוכים ביחסים קולוניאליים דורש בחינה מעמיקה יותר. פעולות הגנה על בריאות הציבור מבטאות שפה ממשלית שהתפתחה במערב הגלובלי כמורשת רפואית-קולוניאלית של הגנה על אזרחים ממחלות שמקורן גופים אנושיים ולא-אנושיים. חברות קולוניאליות דאגו תחילה לבריאות החיילים, המתיישבים והסוחרים ששלחו אל הקולוניה; רק מאוחר יותר דאגו לבריאות האוכלוסייה הילידית, שפגיעה בה הייתה משפיעה לרעה על הכלכלה הפוליטית (King, 2003). לכן אפשר רק לשער כמה גרוע היה מצבה של ישראל לו שלטה ישירות בפלסטינים ולו הייתה האחראית לבריאותם ולתפעול ואכיפה של סגר הקורונה בקרב האוכלוסייה הכבושה; שלטון ישראלי ישיר היה מגביר את מידת החיכוך והמפגש בין האוכלוסיות ואת מידת ההדבקה ההדדית שלהן בנגיף. הסתמכותה של ישראל על השלטון העצמי המוגבל של הרשות בתפעול מערך הקורונה אפשר לה לערוך מיקור חוץ של בעיית המגפה בשטחים (הס, 2020). מתוך כך, ישראל העבירה ידע רפואי והכשרות לצוותי הרשות הפלסטינית ולמערכת הבריאות שלה – פעולות שרחוקות שנות אור מהענקת זכות לבריאות כפי שמקבלים אזרחים ישראלים – אך העברת ידע רפואי לאוכלוסייה בקולוניה תמיד הייתה חלק ממראית הפנים ההומניטרית של השלטון הקולוניאלי.

השלטון הישראלי חשש מתנועת נגיפים וחיידקים במרחב המקומי עוד מראשית החלת השליטה בגדה המערבית ב-1967. ישראל חילקה לאוכלוסייה הפלסטינית חיסונים מפני מחלות של בני אדם וגם של חיות משק. החשש מפני תפוצת מחלות במרחב היה כה עמוק, עד שהצו הצבאי השני שישראל החילה על הגדה המערבית היה הסגר חקלאי שמנע הוצאת בעלי חיים מתחומי הגדה. כלומר, החברה הקולוניאלית הישראלית הייתה עסוקה מראשיתה במניעת תפוצתן של מחלות שחששה כי ינועו אליה מן החברה הפלסטינית, על אף ההיסטוריה הקולוניאלית שבה מחלות נעו מהאימפריה אל הקולוניה (Gutkowski, 2020).

מאז הסכמי אוסלו, השליטה הישראלית על תנועת הגוף הפלסטיני החולה גלומה במידה רבה במגבלות שהיא משיתה על חופש התנועה של חולים פלסטיניים, צוותי רפואה, אמבולנסים ותרופות, אם בין רצועת עזה לגדה המערבית ולירושלים המזרחית, אם בתוך הגדה המערבית ובינה ובין ישראל. לעיתים אישורי תנועה וטיפול רפואי מותנים בשיתוף פעולה עם השב"כ (אפרת, 2015). ההגבלות האלה, שישראל מצדיקה אותן בנימוקי ביטחון, ממחישות כיצד זכותם של פלסטינים לבריאות משוקעת ביחסי כוח שבהם ישראל היא הריבון הבלעדי. העובדה שבעת מגפת הקורונה ישראל אפשרה ביתר קלות את תנועת הציוד הרפואי והצוותים הרפואיים הפלסטיניים במרחב מבטאת למעשה תפעול של ריבונות קולוניאלית ישראלית בכסות של שיתוף פעולה בגין הנגיף. אמנם במרחב גאופוליטי צפוף וצר האינטרס הישראלי הוא למנוע התפשטות מגפה בשטחי השלטון הפלסטיני, שכן זו עלולה להביא לקריסת שלטון הרשות וגם להדבקה המונית של אזרחים ישראלים. אך לצד שיתוף הפעולה והתיאום עם הרשות הפלסטינית בעת המגפה, ישראל לא חדלה מהריסה של בתים ומבנים בגדה המערבית. דווקא בעת שבה הציבור הפלסטיני נדרש לתנאי היגיינה מחמירים, שיקולי השליטה הישראלית גברו.

הערות מחקר לעת קורונה

גם במזרח ירושלים מתבצעות פעולות שתכליתן סיפוח האזור והגברת השליטה והמשילות הישראלית, פעולות שלעיתים מנוגדות להגיון מיגור המגפה. בחודש אפריל 2020, למשל, ישראל סגרה מרפאה לבדיקות קורונה בסילוואן בטענה שאת המרפאה מפעילה הרשות הפלסטינית, אף שלתושבים לא הייתה חלופה בריאותית מספקת בשכונה המיושבת בצפיפות (חסון, 2020א). לאחר מכן החלה עיריית ירושלים לשתף פעולה באורח חסר תקדים עם פעילים מקומיים, ובסיוע חיילי פיקוד העורף חולקו סלי מזון לנזקקים בשכונות מזרח העיר (חסון, 2020ב). כך, על אף שיתוף הפעולה המבורך לעצירת הנגיף, המגפה משמשת בפועל לחיזוק הריבונות, המשילות והסיפוח הישראלי בשכונות מזרח העיר שבתוך גדר ההפרדה תוך התעלמות מהשכונות המזרח-ירושלמיות שמחוץ לגדר.

אך לא רק ישראל עוסקת בחיזוק כוחה במשחקי השליטה; גם הרשות הפלסטינית תבעה את ריבונותה. לאחר שישראל הכריזה על התוכנית לסיפוח בקעת הירדן (שיף, 2020א), הרשות הפלסטינית הפסיקה באחת את שיתוף הפעולה עימה ואת התיאום הביטחוני והבריאותי (Borger, 2020). עיתונאים מסרו כי בכירי הרשות אף חסמו את מספרי הטלפון של מקביליהם הישראלים. במסגרת הפגנת הריבונות סירבה הרשות הפלסטינית לקבל משלוח של סיוע רפואי מטעם איחוד האמירויות שנשלח דרך נמל התעופה בן-גוריון, בטענה שהמשלוח לא תואם איתה ושהדבר מבטא זלזול בריבונות הרשות וכינון של יחסי נורמליזציה עם ישראל. זאת ועוד, על אף האינטרס הכלכלי של הרשות בעבודת פועלים פלסטינים בישראל, היא הקשתה על חזרתם של עובדים מישראל והקימה מחסומי קורונה לפועלים השבים במטרה לוודא שהם מקפידים על הנחיות הבריאות. כאשר נפוצו ידיעות על פועלים פלסטינים שנדבקו בקורונה במפעלים ישראליים, פועלים השבים לשטחי הגדה דיווחו שהחברה מתייחסת אליהם כאל מצורעים. כך, אף שעבודה בישראל נתפסה כמקור ליציבות כלכלית, היא החלה לצבוע את גוף הפועל בצבעי החשיפה לנגיף. סימון העבודה בישראל כגורם המגביר את החשיפה לוירוס חיזק את האסטרטגיה שעליה הכריז ראש הממשלה הפלסטיני אשתייה באפריל 2019 – חתירת הרשות להתנתקות כלכלית מישראל (Maharmeh, 2020).

יוצא מכך שהחשש מהתפשטות נגיף הקורונה מלווה במשחק ריבונות שבו פועלים לסירוגין הרצון למניעת התפשטות הנגיף, החשש מקריסה כלכלית והפגנת כוח בדינמיקת השליטה, בהגיונות שלעיתים מנוגדים זה לזה. כך למשל בראשית חודש אוגוסט, בסוף השבוע לאחר עיד אל-אדחא, כשמספר הנדבקים בקורונה המשיך לטפס הן בישראל הן בגדה, נהרו אלפי משפחות פלסטיניות מהגדה המערבית לבלות בחופי הים של ערי החוף בישראל. הן עברו בקלות במחסומים בצפון הגדה המערבית, ללא צורך בהיתרים, ודיווחו כי חיילים התכוננו בהן עוברות באין מפריע בפרצות המוכרות בגדר ואף האירו להן את הדרך, במחווה נדידה. עשרות אלפי פלסטינים באו לבלות בחופי הים ובמסעדות בישראל, אף שלרוב גישתם אליהם נמנעת. האירוע המפתיע הזה התרחש בעת שלא היה תיאום בטחוני ואזרחי בין ישראל לרשות הפלסטינית, ובתקופה שבה בגדה המערבית עדיין חלו הנחיות מחמירות של ריחוק חברתי – למשל איסור על קיום מסיבות חתונה, תפילות במסגדים או הפעלת עסקי בילוי ומסעדות. ישראל לא סיפקה לכך הסבר רשמי, ואפשר רק לשער כי המדיניות נבעה מרצון לשחרר לחץ אזרחי פלסטיני בעת החג, לאחר תקופת סגר קורונה ארוך שהשיתה הרשות. אפשר גם להניח בזוהרות כי בהיעדר תיירות חוץ, אפילו להכנסות הצנועות מתיירות פלסטינית בחופים היה ערך כלכלי עבור המסעדות הישראליות (Abu Toameh, 2020). אך בעיקר אפשר לשער כי

הגישה לישראל בעת שהגדה סגורה לבילויים הותרה כדי לרמוז לרשות הפלסטינית כי על אף הנגיף, הסגר וביטול התיאום, ריבון מי שריבון אחרון.

לבסוף, המגפה יצרה בין ישראלים לפלסטינים בריתות בלתי צפויות המתגרות את הגיונות השלטון. משטרת ישראל דיווחה על מעצרים של חמישה מתנדבי מד"א חרדים וכן בכיר במד"א (טוויל, 2020), שנעזרו במעבדה פרטית בירושלים ובמעבדות בשטחי הרשות הפלסטינית כדי לקיים בדיקות קורונה פיראטיות בישראל ובנמל התעופה ולגרוף לכיסם עשרות אלפי שקלים (אשכנזי, 2020). תוצאות הבדיקות לא נכנסו למאגרי משרד הבריאות. כך, המשטור והפיקוח המדינתי על המחלה, והשימוש ביכולות הטכנולוגיות של גופי הביטחון הישראלי המונעים מאזרחים את חופש התנועה בגין המאבק בהתפשטות הנגיף, נענו דווקא בכרית בלתי צפויה וזימות חתרנית מלמטה. יזמות שכזאת מאתגרת גם את הגיון ההפרדה בין הישראלים לפלסטינים וגם את המדיניות הפולשנית לשמירה על בריאות הציבור, ומערערת על השליטה הישראלית ועל השליטה הפלסטינית גם יחד. יזמות זו משקפת את עוצמתו של האינטרס הכלכלי באתגור הכוח, וממחישה כיצד אתגרים בריאותיים וסביבתיים במרחב המקומי – והדפוסים הפוליטיים שהם יוצרים – מאפשרים לשרטט יחסים חברתיים ושדות פעולה השונים מהדפוסים הרווחים בחברה.

סיכום

בהתיישבות הקולוניאלית שהחקלאות הייתה בה גורם מחייה עיקרי, גופים לא-אנושיים כגון חיידקים, חרקים וחיות משק היו שחקני מפתח אשר באמצעות תהליכים אקולוגיים, ביולוגיים ואפידמיולוגיים מילאו תפקידים חשובים בהצלחת החברה המיישבת (Crosby, 2015). אך גם כיום, בעידן הפוסט-חקלאי והפוסט-התיישבותי, הנגיף – שחקן לא-אנושי – עודנו גורם משמעותי בחיזוק הריבונות הקולוניאלית. המאבק בהעברת גופים לא-אנושיים מסוגים שונים בגבולות משמש את מדינות הלאום המבקשות לתפעל הסדרי שליטה קולוניאליים ופוסטקולוניאליים (Masco, 2014). סוכנותו של המיקרו-אורגניזם כשחקן בגבולות עבור המדינה נדון בספרות המחקר, אך לא כך דינמיקת ערעור הכוח וההתנגדות לו, המתאפשרת בזכות מיקרו-אורגניזמים, ובכך החידוש בהערת מחקר זו.

גופים לא-אנושיים חיים ומתים, כגון בשר או חיות משק, הם סובייקטים של כלכלה פוליטית וגלום בהם סיכון לבריאות הציבור או איום על האקולוגיה המקומית. לפיכך הם עשויים לערער על הסדרי התנועה, הכוח והריבונות במרחב הקולוניאלי (Gutkowski, 2020). כך גם מצטיירת הפעולה הפוליטית של נגיף הקורונה. בגין ניידותו וכוחו הכלכלי והבריאותי הוא שופך אור חדש על דפוסים פוליטיים במרחב המקומי וממחיש את אופיים הניזל של מדיניות, של משחקי ריבונות ושל הפרקטיקות החברתיות והפוליטיות יוצאות הדופן בעת מגפה. כך, למשל, קווי הפעולה הנוצרים תחת מעטה הדאגה לבריאות הציבור הישראלי והפלסטיני נזילים. מחד גיסא, החשש מהתפשטות המגפה אמיתי ומביא לשתוף פעולה ולתיאום בין רשויות השלטון, אך מאידך גיסא פעולות אלו משקפות דפוסים של העצמת השליטה, אתגור השליטה ולעיתים אפילו היפוך תפקידים בין ישראל לרשות הפלסטינית. לצד פעולות למניעת התפשטותה של המגפה נעשות גם פעולות מתוך שיקולי כלכלה פוליטית או

לשם החלת ריבונות באזורי הגבול, ושיקולים כאלה חשובים לשלטון לא פחות מאשר הדאגה לבריאות הציבור.

הנגיף – הגוף הלא-אנושי – ומקומו בגבולות שופכים אור על תהליכים חברתיים-סביבתיים ופוליטיים שיגברו עם שינוי האקלים. דחיקתם של בעלי חיים מאזורי המחיה שלהם יגבירו את נדידתם של מינים, יגדילו את אזורי החינוך בין בני אדם לבעלי חיים ויאיצו את היווצרותן של מגפות חדשות. לפיכך, פוליטיקה של וירוסים חסרי גבולות תהיה תופעה שנחזור ונתקל בה בימי חינו. ערעור על יחסי כוח, על ריבונות ועל גדרות הוא רק חלק קטן ממה שהמיקרו-אורגניזם יכול לעשות בעולם.

מקורות

- אפרת, מור. (2015). *הפרד ומשול: אי שוויון בכריאות*. רופאים לזכויות אדם.
- אשכנזי, ביני. (2020, 12 באוקטובר). "מקרה חמור וחריג": במד"א העבירו את הערכות לבדיקת קורונה למחסנים – זו הסיבה. *TheMarker*.
- בית הנשיא. (2020, 18 במרץ). *נשיא המדינה שוחח טלפונית עם יו"ר הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס*. Gov.il.
- גוטקובסקי, נתליה, רפי גרוסגליק ולירון שני. (2017). הקדמה: לקראת פרידגמה חברתית סביבתית בישראל. *סוציולוגיה ישראלית*, יח(2), 6-28.
- הס, עמירה. (2020, 26 ביולי). *לולא אוסלו, עול הקורונה בשטחים היה מוטל על ישראל*. הארץ.
- חסון, ניר. (2020, 15 באפריל). *המשטרה סגרה מרפאה לבדיקות קורונה בסילוואן שהופעלה בסיוע הרשות הפלסטינית*. הארץ.
- חסון, ניר. (2020, 3 במאי). *משבר הקורונה נראה כירח דבש בין תושבי מזרח ירושלים לבין העירייה*. הארץ.
- שוויל, חיים. (2020, 7 באוקטובר). *ביצעו בדיקת קורונה פיראטיות עבור כסף: חמישה מתנדבי מד"א נעצרו*. חרדים10.
- עראף, סוהא. (2020, 19 באפריל). *הרשות הפלסטינית נלחמת בקורונה, ישראל נלחמת ברשות*. שיחה מקומית.
- קליין, צביקה. (2020, 9 באוגוסט). *כזב "האברכים מאמריקה"*. מקור ראשון.
- שיוף, הגר. (2020, 24 בינואר). *נתניהו וגנץ מדברים על סיפוח בקעת הירדן, אבל מה זה בכלל אומר?* הארץ.
- שיוף, הגר. (2020, 17 במרץ). *פועלים פלסטינים יורשו להיכנס לישראל רק אם לא יחזרו לגדה במשך שבועות*. הארץ.
- שיוף, הגר. (2020, 4 במאי). *שוטרים פלסטינים עיכבו ישראלים שביקרו בשטח C והחרמו נשק לאחד מהם*. הארץ.
- תיאום פעולות הממשלה בשטחים. (2020, 19 בינואר). *היחידה לתיאום פעולות הממשלה בשטחים מסכמת את שנת 2020*. Gov.il.
- Abu Toameh, Khaled. (2020, August 9). *Thousands of Palestinians flock to Israeli beaches, restaurants*. *The Jerusalem Post*.

- Borger, Julian. (2020, May 20). [Palestinian leader Mahmoud Abbas ends security agreement with Israel and US](#). *The Guardian*.
- Crosby, Alfred W. (2015). *Ecological imperialism*. Cambridge University Press.
- Gutkowski, Natalia. (2020). [Bodies that count: Administering multispecies in Palestine/Israel's borderlands](#). *Environment and Planning E: Nature and Space*.
- King, Nicholas B. (2003). Security, disease, commerce: Ideologies of post-colonial global health. *Social Studies of Science*, 33(3), 763–789.
- Maharmeh, Ihab. (2020, June 16). [The coronavirus pandemic and PA's failed disengagement strategy](#). Aljazeera.
- Masco, Joseph. (2014). *The theater of operations: National security affect from the cold war to the war on terror*. Duke University Press.
- [Minister of health confirms seven coronavirus cases in Palestine](#). (2020, March 5). Palestine News and Info Agency.
- Moss, Dana, & Ghada Majadle. (2020). Battling COVID-19 in the occupied Palestinian territory. *The Lancet*, 8.
- Najib, Mohammed, & David M. Halbfinger. (2020, April 9). [Palestinians fear a coming Coronavirus storm](#). *The New York Times*.
- [Palestinian authority rejects UAE aid sent via Israeli airport](#). (2020, May 21). Aljazeera.
- Rasgon, Adam. (2020, March 18). [Israel, PA tighten coordination to fight COVID-19 pandemic](#). *The Times of Israel*.
- [State of emergency: Palestine's COVID-19 response plan](#). (n.d.). World Health Organization.
- [The question of Palestine](#). (n.d.) United Nations.